RAHBAR AYOLNING IJTIMOIY-MA'NAVIY QIYOFASI: ZAMONAVIY BOSHQARUV VA MILLIY QADRIYATLAR UYG'UNLIGI

Arzimatova I.M.
Farg'ona davlat universiteti
arzimatova1969@gmail.com

Annotatsiya. *Maqolada zamonaviy jamiyatda rahbar ayolning ijtimoiy-ma'naviy qiyofasi va boshqaruv tizimidagi o'rni ijtimoiy-falsafiy jihatdan tahlil qilingan. Yangi O'zbekiston sharoitida ayollarning rahbarlik faoliyatidagi ishtiroki, ularning ma'naviy-axloqiy fazilatlari, yetakchilik salohiyati va milliy qadriyatlarni rivojlantirishdagi roli yoritilgan. Shuningdek, zamonaviy boshqaruv talablari bilan milliy ma'naviy qadriyatlarning uyg'unligi hamda istiqbolli rahbar ayollar zaxirasini shakllantirish zarurati asoslangan.*

Kalit so'zlar: *rahbar ayol, boshqaruv, ijtimoiy-ma'naviy qiyofa, milliy qadriyatlar, ma'naviy-axloqiy madaniyat, yetakchilik, Yangi O'zbekiston, ijtimoiy taraqqiyot.*

Аннотация. *В статье с социально-философской точки зрения анализируются социально-духовный облик женщины-руководителя и её место в системе управления современного общества. Рассматриваются участие женщин в управленческой деятельности в условиях Нового Узбекистана, их духовно-нравственные качества, лидерский потенциал и роль в развитии национальных ценностей. Обосновываются взаимосвязь современных требований к управлению с национальными духовными ценностями, а также необходимость формирования резерва перспективных женщин-руководителей.*

Ключевые слова: *женщина-руководитель, управление, социально-духовный облик, национальные ценности, духовно-нравственная культура, лидерство, Новый Узбекистан, социальное развитие.*

Abstract. *The article provides a socio-philosophical analysis of the social and spiritual image of women leaders and their role in the management system of modern society. It examines women's participation in leadership activities in New Uzbekistan, their moral qualities, leadership potential, and role in promoting national values. The article also substantiates the interrelation between modern*

management requirements and national spiritual values, as well as the need to develop a pool of promising women leaders.

Keywords: *women leaders, management, social and spiritual image, national values, moral culture, leadership, New Uzbekistan, social development.*

Hozirgi kunda ayol rahbarlar faqat davlat boshqaruvi tizimidagina emas, balki jamiyatning barcha sohalarida – iqtisodiy, madaniy-ma'naviy, ta'lim, san'at va boshqa sohalarda ham faoliyat olib bormoqdalar. So'nggi ma'lumotlarga ko'ra, O'zbekistonda hozirgi kunda ayollar tadbirkorlik sohasida ham rahbar lavozimlarida faoliyat ko'rsatmoqdalar.

Xalqimiz tomonidan "Yangi O'zbekiston" deb nom olgan yangilanish davrida mamlakatning barcha sohalarida keng ko'lamli islohotlar, institutsional o'zgarishlar va innovatsion g'oyalarga asoslangan boshqaruv amaliyoti joriy etilmoqda. Mazkur jarayonlarda inson omili, xususan, rahabr kadrlarning samarali ishtiroki hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan, ayol rahbarlarning faol ishtirokini ta'minlash, ularning salohiyatini to'liq namoyon etish uchun sharoit yaratish va davlat boshqaruvi tizimidagi ulushini oshirish Yangi O'zbekistonning muhim yo'nalishlaridan biriga aylandi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoev aytganidek: "Hozirgi kunda har bir xotin-qiz demokratik jarayonlarning kuzatuvchisi emas, balki faol va tashabbuskor ishtirokchisi bo'lmog'i shart" [1].

Modernizatsiya va innovatsiya tushunchalari faqat texnik yangilanishni anglatmasdan, jamiyat ongidagi o'zgarishlar, fuqarolarning huquqiy, axloqiy va estetik qadriyatlari bilan uzviy bog'liq jarayonlardir. Bunday islohotlar sharoitida ayol rahbarlar o'zlarining mulohazali yondashuvi, ijtimoiy mas'uliyati, kommunikatsiya madaniyati va intuitiv tahlili orqali yangi boshqaruv modellarini shakllantirishda faol ishtirok etmoqda.

Yangi O'zbekistonda amalga oshirilayotgan modernizatsiya va innovatsion jarayonlarning mazmuni, maqsadi va ularning ijtimoiy ta'siri haqida gapiradigan bo'lsak, ushbu jarayonlarda ayol rahbarlarning ishtiroki, ularning strategik qarorlar qabul qilishdagi faolligi, ijtimoiy adolat va shaffoflikni ta'minlashga qo'shayotgan hissasi katta ahamiyat kasb etadi.

"Rahbar ayol" tushunchasining o'zi nisbatan milliy mentalitetimizga, asrlar davomida jamiyat amal qilib kelgan qadriyatlarga unchalik mos tushmaydigan tushuncha. Chunki jamiyatda o'zbek ayoliga va umuman ayollarga bo'lgan munosabatdan kelib chiqib fikrlaydigan bo'lsak, "o'zbek rahbar ayol"ida qandaydir ziddiyat ifoda etadi. Chunki Sharq davlatlarida ayolga munosabatning o'zgachaligi,

erkak kishining barcha sohalarda ustunligining tan olinishi kabi tasavvurlaridan kelib chiqsak, rahbar ayol va unga munosabat ham jamiyatda boshqacharoq, deb aytish mumkin. Uning faoliyatini amalga oshirish va uni zamon talablari asosida tashkil etish, bu sohada zamonaviy ehtiyojlarning talablari kabi ob'ektiv jarayonlarning rolini hisobga olish zarur.

Jahonning taraqqiyot dinamikasi, global jarayonlarning chuqurlashib borishi, turli madaniyatlarning integratsiyalashuvi, milliy an'analarning nisbatan ahamiyatining yo'qolib borishi (detraditsionalizatsiya), jamiyatning erkinlashuvi, milliy qadriyatlarning jamiyat va inson hayotidagi rolining kamayib borishi jarayonlari zamonaviy jamiyatda ayollarning roli, ayniqsa rahbar ayolning roli, uning faoliyati kabi muammolarni yanada murakkablashib borayotganligini sezish mumkin.

"Rahbar", "rahbar ayol" tushunchalari bevosita rahbarlikka, davlat xizmati sohasida faoliyat olib boruvchi ayollarga tegishli bo'lib, bunda ayol rahbarlarning insoniylikkina emas, rahbarlik salohiyati nazarda tutiladi. Rahbar ayolgina emas, umuman rahbarlarning faoliyatiga, davlat xizmati tizimida amalga oshiradigan faoliyatiga e'tibor qaratsak, ularning ishi, faoliyati boshqa soha vakillarining faoliyatidan farq qilgan holda, o'zigagina emas, jamiyatning, boshqalarning hayotiga ham yo'nalganligi bilan farqlanadi. Jamiyat va uning a'zolari ongida rahbar ayollar asosan liderlar, yo'lboshchilar sifatida anglashiladi.

Hozirgi kunda ayol rahbarlar faqat davlat boshqaruvi tizimidagina emas, balki jamiyatning barcha sohalarida - iqtisodiy, madaniy-ma'naviy, ta'lim, san'at va boshqa sohalarida ham faoliyat olib bormoqdalar. So'nggi ma'lumotlarga ko'ra, O'zbekistonda hozirgi kunda ayollar tadbirkorlik sohasida ham rahbar lavozimlarida faoliyat ko'rsatmoqdalar. "O'zbekistonda tadbirkorlik sohasida faoliyat yuritayotgan ayollar soni so'nggi yillarda sezilarli darajada oshgan. Ma'lumotlarga ko'ra, mamlakatdagi tadbirkorlarning taxminan 40 foizini ayollar tashkil etadi.

Rahbarlik lavozimlaridagi ayollar soni ham ortib bormoqda. So'nggi 7 yil ichida bu ko'rsatkich 27 foizdan 35 foizga yetdi. Bu ko'rsatkichlar ayollarning tadbirkorlik va rahbarlik sohalaridagi faolligini namoyon etadi [2].

Davlat xizmatchisi sifatida faoliyat olib borayotgan ayol rahbarlarga e'tibor qaratsak, tadqiqotchi G.Sa'dievaning fikriga ko'ra, ularning faoliyati – xalqqa xizmat qilishdan iborat. "Yuqorida keltirilgan xorijiy davlatlar tajribasidagi umumiy xususiyatga e'tibor beradigan bo'lsak, bu – davlat xizmatchilarining xalqqa xizmat qilishidir. Davlat xizmatchisi – nafaqat malakali boshqaruvchi, shuning barobarida, uning vakolati doirasiga davlat vazifalarini amalga oshirish va davlat hokimiyati organlarining vakolatlarini malakali tarzda ijrosini ta'minlovchi mansabdor shaxs

hamdir. Davlat xizmatchisi – bu oddiy xodim emas, u davlat topshirig‘i va manfaatlari bo‘yicha uning nomidan harakat qiluvchi shaxsdir. U fuqarolar manfaatlari yo‘lida davlat organlari tizimida boshqaruv hokimiyati vakolatlarini bajaradigan, xalq irodasini ifoda etib, ijtimoiy masalalarni hal etadigan maxsus ijtimoiy fuqarolar birligining vakili hisoblanadi” [3, 13].

Tahlil etilayotgan mavzu doirasida tadqiqotlar olib borayotgan O‘zbekiston olimlari “davlat xizmatchisi”, “rahbar”, “ayol rahbar” tushunchalariga turlicha yondashadilar. Umumiy tarzda rahbar ayol – ma’lum malaka va salohiyatga ega bo‘lgan, boshqaruv tizimida faoliyat ko‘rsatadigan va o‘z fazilatlari bilan boshqalarga o‘rnak bo‘la oladigan yetakchi yoki lider shaxs. Rahbar ayol qaysi sohada yoki qaysi tashkilotda faoliyat ko‘rsatmasin, uning faoliyati va faoliyatida u amal qiladigan qoidalar, ma’naviy-axloqiy madaniyati, ma’naviy dunyoqarashi va boshqalar tegishli tashkilot yoki tizimning ham faoliyati, taraqqiyoti, samaradorligi hamda kelajagiga katta ta’sir ko‘rsatadi.

Rahbar ayol to‘g‘risida fikr yuritilganda, uning faoliyatini shunchaki xodimning faoliyati sifatida emas, uni ma’lum ma’naviy-ma’rifiy, axloqiy-estetik va boshqa qadriyatlarni tashuvchi, uning asosida milliy ma’naviyatni yanada rivojlantiruvchi va shuning bilan birga, ularni o‘z faoliyatida ko‘pchilikka tarqatuvchi yetakchi shaxs sifatida anglanilishi lozim. Demak, unga nisbatan jamiyat va boshqalarning talablari oddiy xodimga qo‘yilgan talablardan ko‘p barobar yuqoridir.

Rahbar ayol nafaqat xodimlarga, balki boshqalarga, yosh avlodga milliy ma’naviy qadriyatlarni uzatuvchi va ularning ongiga singdiruvchi funksiyasini bajaradi. Mazkur funksiya asosida ularni ma’naviy taraqqiyot, milliy axloq qoidalariga amal qilish, ma’naviy ongini yuksaltirish tomonga yuksaltiradi. Buning asosida esa jamiyatda milliy ma’naviy-axloqiy barqarorlikni ta’minlashga qaratilgan faoliyat olib boradi. Ma’naviy barqarorlik esa o‘z navbatida iqtisodiy – ijtimoiy barqarorlik va ma’naviy xavfsizlikni ham ta’minlashga ta’sir ko‘rsatadi. Bundan kelib chiqadiki, rahbar ayolning jamiyatda ma’naviyatni shakllantirishi muhim ahamiyatga ega bo‘lib, u boshqalarning ham ma’naviy taraqqiyotiga, axloqiy yuksalishiga xizmat qiladi: “... ma’naviyatni inson shakllantiradi va uning iste’molchisi ham insonning o‘zi hisoblanadi. Bu – inson ma’naviy jihatdan yuksalgan bo‘lsa, u shakllantiradigan g‘oyalar ham inson manfaatlari va maqsadlarini o‘zida ifoda ettirishi hamda ularning ro‘yobga chiqishiga xizmat qiladi” [4, 213].

Ayol rahbarlar avvalo, o‘zlari ona bo‘lganliklari uchun va shaxs sifatida mohiyatiga ko‘ra inson tarbiyasi bilan bog‘liq muammolarga va ularning to‘g‘ri hal

etilishiga boshqalarga nisbatan ko‘proq aloqadorlar va bundan ma’naviy manfaatdorlar. Bunga bog‘liq ravishda ular, ayniqsa, yoshlarning axloqi, ma’naviyatini shakllantirish, ularda to‘g‘ri milliy ma’naviy ehtiyojlarni, kishilar ongida ma’naviy burch g‘oyalarini to‘g‘ri shakllantirish va yo‘naltirish jarayonida muhim rol o‘ynashlari mumkin. Burchni to‘g‘ri anglash jamiyatning ma’naviy taraqqiyotiga katta ta’sir ko‘rsatishi mumkin. “Insonning ma’naviy burchi uning ma’naviyati, ruhiyati, tafakkuriga ijobiy ta’sir ko‘rsatgan, tarbiyasida muhim rol o‘ynagan, narsa, hodisa va shaxslarga nisbatan ma’naviy qarzdorlik tuyg‘usidir. Burch kishining jamiyat, davlat va boshqa odamlarga nisbatan munosabati, ular oldidagi majburiyatini ifodalaydi. ... Umuman, ma’naviy burch inson faoliyati va faoliyatining barcha sohalarida har bir xatti-harakatida namoyon bo‘ladi” [5, 748].

Barcha rahbarlik lavozimida ishlaydigan shaxslarning jamiyat hayoti va ijtimoiy taraqqiyotidagi roli muhim. Ularning kasbiy xislatlari, o‘z faoliyati va oldida turgan vazifalarini yaxshi anglashi, ayniqsa, uning jamiyatni iqtisodiy-ijtimoiy, madaniy-ma’naviy barqarorlikni ta’minlashda muhim ahamiyatga ega. Rahbar shaxs jamiyat va uning a’zolarini ma’lum ma’naviy-axloqiy taraqqiyot tomonga yo‘naltirishlari, o‘zlari amal qiladigan axloqiy qoidalarni jamiyatda muhim o‘rin egallashi zamirida jamiyatning barqarorligini ta’minlashlari mumkin. Bunday ob’ektiv jarayonlar har bir rahbar oldiga erkakmi yoki ayolmi, bir xil vazifalarni qo‘yadi. “Bu ta’sirlar davlatlarning boshqaruv tizimida ham o‘z aksini topib boradi. Davlat va jamiyat boshqaruvi murakkab tashkiliy, ijtimoiy, iqtisodiy, ilmiy texnikaviy resurs talab etadigan tizim bo‘lib, uning samaradorligi, asosan, malakali kadrlarga bog‘liq bo‘ladi. Davlat tizimiga ishga kirayotgan kadr o‘zini davlatning xos xodimiga aylanayotganini, jamiyatda muhim mavqega ega bo‘layotganini his qilmas ekan, davlat berayotgan mavqedan turli maqsadlarda foydalanib, ham o‘zining, qolaversa, davlatning ham maqomiga putur yetkazishi mumkin” [6, 16].

Bu nuqtai nazardan jamiyatning boshqaruv jarayonlariga ayollarni ko‘proq jalb etish, ularni davlat xizmati tizimida turli lavozimlarga tayinlash muhim ahamiyatga ega. Bu jarayonda rahbarlik lavozimlariga ayol rahbarlarning zaxirasini tarbiyalab, tayyorlab borish talab etiladi. Buning uchun yosh, intellektual va yetakchilik salohiyati yuqori, rahbarlik lavozimlari uchun layoqatli hamda kelajakda rahbarlikning zamonaviy talablariga ham javob bera oladigan qizlarni, ayollarni tanlab, ularni bu sohada to‘g‘ri yo‘naltirib borish zarur. Bu borada “Tadbirkor ayollar”, “Olima ayollar” uyushmalari ham muhim rol o‘ynashlari mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoev Sh. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senatining yigirmanchi yalpi majlisidagi nutqi // Xalq so‘zi. - №127 (7357) 22.06.2019 https://xdp.uz/oz/nuqtai-nazar/176?utm_source=chatgpt.com

2. Sputnik O‘zbekiston. O‘zbekistonda rahbarlik lavozimlaridagi ayollar soni 35 foizga oshdi — Narbayeva // Sputnik O‘zbekiston. — 2024-yil 19-sentabr. https://sputniknews.uz/20240919/ayollar-narbaeva-forum-45732218.html?utm_source=chatgpt.com

3. Sa’dieva G.O. Davlat xizmatchisi ma’naviy qiyofasining shakllanishiga siyosiy madaniyat va mafkuraning ta’siri. 23.00.03-Siyosiy madaniyat va mafkura. Siyosiy fanlar bo‘yicha falsafa doktori (PhD) diss. avtoreferati. T., 2022.

4. Otamuratov S. Globallashuv: millatni asrash mas’uliyati (siyosiy-falsafiy qirralari). T.: “Ozbekiston”, 2018.

5. Nazarov Q. Jahon falsafasi qomusi. I.A-N. “O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati” nashriyoti. “Ma’naviyat” nashriyoti. T.: 2019.

6. Sa’dieva G.O. Davlat xizmatchisi ma’naviy qiyofasining shakllanishiga siyosiy madaniyat va mafkuraning ta’siri. 23.00.03-Siyosiy madaniyat va mafkura. Siyosiy fanlar bo‘yicha falsafa doktori (PhD) diss. avtoreferati. T.: 2022.